

Sygn. akt I CSK 568/13

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 9 października 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jan Górowski (przewodniczący)

SSN Bogumiła Ustjanicz

SSN Hubert Wrzeszcz (sprawozdawca)

Protokolant Ewa Krentzel

w sprawie z powództwa A. P.

przeciwko F. Spółce z o.o. w W.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 9 października 2014 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 15 marca 2013 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 21 maja 2012 r. Sąd Okręgowy w W. zasądził od pozwanej na rzecz powoda 174 465,64 zł z ustawowymi odsetkami, oddalił powództwo w pozostałej części i orzekł o kosztach procesu.

Sąd ustalił, że w dniu 9 kwietnia 2008 r. F. sp. z o.o. w W. jako wykonawca i A. P. jako podwykonawca zawarli umowę o podwykonawstwo budowlane dotyczącą inwestycji mieszkaniowej O. w W. Podwykonawca zobowiązał się do wykonania robót polegających na założeniu instalacji sanitarnych w 127 mieszkaniach, zgodnie z projektem i w zakresie określonym w umowie, a także wszystkich prac z założeniem instalacji związanych i uzupełniających. Powód zobowiązał się również do świadczenia związanego z tymi robotami doradztwa technicznego i przyjął odpowiedzialność za skutki niedopełnienia tego obowiązku. Strony umowy postanowiły, że roboty przewidziane w umowie, a nieujęte w projekcie lub innym wcześniej w umowie wymienionym dokumencie, będą wykonane tak, jakby zostały wymienione w tych dokumentach, zaś roboty przewidziane w projekcie lub innym wymienionym w umowie dokumencie, będą wykonane tak, jakby zostały określone w umowie.

Przewidziane w umowie wynagrodzenie powoda w wysokości 2 725 620 zł netto zostało ustalone jako iloczyn wykonanych przez podwykonawcę jednostek robót budowlanych i ich ceny jednostkowej. Miało ono charakter wstępny, gdyż ostateczna jego wysokość powinna odpowiadać iloczynowi faktycznie wykonanych jednostek budowlanych i ich ceny jednostkowej. Strony umowy postanowiły, że w wypadku przekroczenia określonej w umowie ilości lub rodzaju jednostek koniecznych do wykonania umowy zostanie zawarty stosowny aneks do umowy. Wszelkie zmiany umowy wymagały formy pisemnej pod rygorem nieważności.

Po złożeniu zamówienia u producenta okazało się, że przewidziana w projekcie instalacja zimnej wody w systemie Uponor Pex jest niedostępna w sprzedaży. Powód zaproponował - podczas jednej z narad koordynacyjnych na budowie - zastąpienie jej inną instalacją, dostępną w pełnym asortymencie.

Pozwana dokonała zmiany projektu; powód został powiadomiony o tym w dniu 29 lipca 2008 r. Zastosowane przez powoda materiały były lepsze niż pierwotnie określone w umowie. Na skutek ich użycia wzrosły jednak koszty wykonania instalacji zimnej wody o 119 952 zł netto.

W mieszkaniach wykańczanych „pod klucz” położenie zgodnie z wymaganiami sztuki budowlanej przewodów centralnego ogrzewania, ciepłej i zimnej wody wymagało - ze względu na grubość warstwy izolacyjnej i akustycznej - podkuwania ścian. Inspektor nadzoru podjął niezakwestionowaną przez nikogo decyzję o wykonaniu bruzdowań w celu wyeliminowania nakładania i krzyżowania się przewodów centralnego ogrzewania i wody. Projekt wykonawczy nie przewidywał bruzdowania; konieczność jego wykonania powstała na etapie montażu instalacji. Nie było możliwe wykonanie umowy bez bruzdowania. Zrobienie przez powoda 720 bruzdowań stanowiło prace dodatkowe, nieobjęte umową. Przed podpisaniem umowy nie rozmawiano z powodem o standardzie wykończenia lokali mieszkalnych. Mieszkania wykańczane „pod klucz” nie zostały też zaznaczone w projekcie.

W dniu 20 października 2008 r. powód sporządził wycenę obejmującą roboty dodatkowe w postaci bruzdowań wartości 43 200 zł i koszty zmiany systemu instalacji zimnej wody w 126 mieszkaniach wartości 111 950 zł. Reprezentujący wykonawcę I. K. częściowo zaakceptował tę wycenę w dniu 6 listopada 2008 r. W piśmie z dnia 17 listopada 2008 r. odmówił jednak zaakceptowania jej w pozostałej części, ponieważ zakres prac był możliwy do przewidzenia w chwili zawierania umowy, należność za ich wykonanie jest zatem objęta ustalonym w umowie wynagrodzeniem ryczałtowym.

Wykonane przez powoda roboty zostały odebrane protokołem końcowym z dnia 25 lutego 2009 r. Powód bezskutecznie wezwał pozwaną pismem z dnia 19 maja 2009 r. do zapłaty należności w wysokości ustalonej wyceną z dnia 20 października 2008 r.

Sąd Okręgowy uznał, że strony zawarły umowę o roboty budowlane, której przedmiotem było wykonanie w budynku mieszkalnym instalacji wody ciepłej, zimnej (z montażem wodomierzy), centralnego ogrzewania i sanitarnej

z podejściami odpływowymi. Ustalone w umowie wynagrodzenie, podlegające podwyższeniu o należy podatek od towarów i usług, miało charakter wynagrodzenia ryczałtowego. Zdaniem Sądu bruzdowanie należało uznać za roboty dodatkowe, ponieważ nie zostały one wymienione w umowie, projekcie lub innym dokumencie. Oceny charakteru tych prac nie zmienia okoliczność, że powód oświadczył, iż zapoznał się z projektem i specyfiką istotnych warunków wykonania robót (pkt I.7 lit. a, b, c umowy). Projekt wykonawczy, na którym zostały oparte oferty, dostarczyła pozwana. Sporządziło go specjalistyczne biuro architektoniczne. Dostarczony przez pozwaną projekt zawierał błędy powstałe na etapie projektowania; prace nad projektami instalacji wodnej i centralnego ogrzewania, wykonywane przez różnych projektantów, nie były koordynowane i nie sporządzono też symulacji przebiegu instalacji. Pozwana, która weryfikowała projekt, nie zgłosiła zastrzeżeń. Powód nie posiada uprawnień do projektowania stanowiących przedmiot umowy instalacji. Umowa zobowiązywała go do założenia instalacji zgodnie z projektem (pkt I.4 umowy). Zdaniem Sądu powodowi nie można postawić zarzutu naruszenia w rozumieniu art. 355 k.c. zasad należytej staranności. Roszczenie o wynagrodzenie za dodatkowe roboty w postaci bruzdowania należało więc uznać za uzasadnione.

Oceniając zasadność roszczenia wynagrodzenia z tytułu zmiany cen materiałów na skutek zainstalowania innego systemu instalacji wody zimnej, Sąd podkreślił, że projekt przewidywał dwa systemy instalacji zimnej wody (Uponor Pex i Rehau). W toku prac zmieniono jednak system instalacji, ponieważ nie było w sprzedaży rur o odpowiedniej średnicy. Zastosowano ostatecznie różniący się od przewidzianego w projekcie, droższy system Uponor AluPeX. Zdaniem Sądu od powoda nie można wymagać, aby w chwili podpisania umowy miał zgromadzony przewidziany w projekcie materiał niezbędny do wykonania umowy; taki obowiązek nie wynika z żadnych uregulowań. Ponadto powód nie wiedział, że przewidziane w projekcie materiały są niedostępne na rynku. Sąd podkreślił, że zmiana projektu we wskazanym zakresie nakładała na pozwanego zgodnie z pkt III. 4 zawartej umowy obowiązek sporządzenia aneksu do umowy, gdyż spowodowała ona wzrost kosztów materiałów. Sąd nie podzielił zarzutu, że wykonane prace w innym budynku świadczą o tym, że również powód mógł

wykonać roboty zgodnie z projektem, ponieważ pozwany nie zdołał wykazać, że w obu budynkach zastosowano takie same projekty.

Zdaniem Sądu podstawy dochodzonego roszczenia nie może stanowić art. 632 § 2 k.c. przede wszystkim dlatego - poza kwestią spełnienia przesłanek przewidzianych w tym przepisie – że nie zawarto aneksu do łączącej strony umowy. Są natomiast podstawy do uwzględnienia powództwa - wobec wykazania przez powoda, że pozwana uzyskała korzyść majątkową jego kosztem - na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny oddalił apelację pozwanego, dzieląc dokonane przez Sąd pierwszej instancji ustalenia faktyczne i ocenę prawną.

W skardze kasacyjnej, opartej na pierwszej podstawie, pełnomocnik pozwanego zarzucił naruszenie art. 405, art. 632 § 1 i art. 355 § 1 k.c. Powołując się na tę podstawę wniósł o „zmianę zaskarżonego wyroku i poprzedzającego go wyroku Sądu Okręgowego (...) i oddalenie powództwa albo o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzut naruszenia art. 405 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie zmierza do zakwestionowania zasadności uwzględnienia powództwa na podstawie przytoczonego przepisu. Zdaniem skarżącej przepis ten nie znajduje zastosowania w sprawie, albowiem ze względu na łączącą strony umowę o roboty budowlane wiązało ustalone w niej wynagrodzenie ryczałtowe.

Wynagrodzenie ryczałtowe - uregulowane w art. 632 k.c., stosowanym w drodze analogii do umowy o roboty budowlane (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 29 września 2009 r., III CZP 41/09 (OSNC z 2010 r., nr 3, poz. 33) - zostało ukształtowane jako świadczenie niepodlegające zmianie, co oznacza, że przyjmujący zamówienie (wykonawca) w zasadzie nie może domagać się jego podwyższenia. W literaturze i w orzecznictwie (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 2011 r., IV CSK 397/10 (nie publ.) podkreśla się, że strony, które decydują się na wynagrodzenie ryczałtowe, muszą

liczyć się z jego bezwzględnym i sztywnym charakterem. Tylko wyjątkowo sąd może bowiem podwyższyć ryczałt lub rozwiązać umowę (art. 632 § 2 k.c.).

W związku z charakteryzującą wynagrodzenie ryczałtowe zasadą niezmienności zarówno w doktrynie, jak i judykaturze zwraca się uwagę, że wynagrodzenie to stanowi ekwiwalent za wykonanie oznaczonego dzieła. Uzgodniona kwota odnosi się do ustalonego przez strony zakresu świadczenia przyjmującego zamówienie (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 czerwca 2010 r., I CSK 544/09, nie publ.) Konstrukcja wynagrodzenia ryczałtowego – co podkreśla się także w piśmiennictwie – nie wyklucza zatem żądania przez przyjmującego zamówienie wynagrodzenia za prace nieobjęte umową. Zdarza się też niekiedy, że dochodzi do wykonania stanowiących korzyść majątkową dla zamawiającego prac dodatkowych, bez dokonania przez strony stosownej zmiany umowy. W takich wypadkach przyjmuje się w orzecznictwie – aprobowanym w literaturze – że dopuszczalne jest żądanie przez przyjmującego zamówienie zapłaty za wykonane roboty na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2011 r., II CSK 414/10, nie publ., z dnia 7 listopada 2007 r., II CSK 344/07, nie publ. i z dnia 21 maja 2009 r., V CSK 439/08, nie publ.).

Z wiążących Sąd kasacyjny ustaleń faktycznych stanowiących podstawę zaskarżonego wyroku (art. 398¹³ § 2 k.p.c.) wynika, że wykonane przez powoda w znacznej ilości bruzdowania stanowiły roboty dodatkowe, nieprzewidziane w umowie, projekcie lub innym wymienionym w umowie dokumencie. Również zastosowany przez powoda – na podstawie zmienionego projektu – system instalacji wodnej różnił się od przewidzianego w pierwotnym projekcie; był lepszy, ale droższy. W tej sytuacji nie ma podstaw do przyjęcia – wbrew wyrażonemu w skardze kasacyjnej odmiennemu przekonaniu – iż należność za wykonane bruzdowania i z tytułu wyższych kosztów zamontowania systemu instalacji wodnej, niż przewidziane w pierwotnym projekcie, mieściła się w ustalonym wynagrodzeniu ryczałtowym. Ponieważ na skutek wykonanie bruzdowań i zamontowania droższego systemu instalacji wodnej pozwana uzyskała – co nie jest kwestionowane w skardze kasacyjnej – korzyść majątkową kosztem powoda, przeto wobec niezawarcia stosownego aneksu do umowy uzasadnione było zasądzenie

dochodzonej należności na podstawie art. 405 k.c. Zarzut naruszenia tego przepisu w sposób wskazany przez skarżącą należało zatem uznać za nieuzasadniony.

Nieuzasadniony jest również zarzut wydania zaskarżonego wyroku z naruszeniem art. 632 § 1 k.c. sprowadzający się do naruszenia przewidzianej w nim zasady niezmienności wynagrodzenia ryczałtowego. Zasądzenie dochodzonej należności nie mogło naruszyć charakteryzującej wynagrodzenie ryczałtowe niezmienności, ponieważ z powodów przedstawionych wyżej nie była ona objęta ustalonym w umowie łączącej strony wynagrodzeniem ryczałtowym.

Zaskarżonego wyroku nie podważa także zarzut wydania go z naruszeniem art. 355 § 2 k.c., którego skarżąca dopatrzyła się - jej zdaniem - w wadliwym uznaniu przez Sąd, że powodowi nie można przypisać niedołożenia należytej staranności wymaganej od profesjonalisty co do „rozpoznania możliwości zakupu materiałów niezbędnych do wykonania umowy”. Przede wszystkim zarzut ten nie może odnieść zamierzonego skutku, ponieważ został oparty na założeniu, że źródłem dochodzonego roszczenia jest łącząca strony umowa o roboty budowlane, a nie przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu, przewidujące wydanie uzyskanej korzyści w wypadku zaistnienia pewnego stanu obiektywnego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 sierpnia 2007 r., V CSK 152/07, nie publ.). Poza tym uzasadnienie omawianego zarzutu nie zawiera - w konfrontacji z motywami zaskarżonego wyroku - przekonujących argumentów, że konieczność zamontowania droższego systemu instalacji wodnej powstała na skutek niezachowania przez powoda należytej staranności.

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji wyroku (art. 398¹⁴ k.p.c.).